

WSTĘP

Cyfrowy katalog **Malarstwo materii w Polsce – na marginesach odwilżowej „nowoczesności”** powstał w ramach projektu pod tym samym tytułem, który został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2013/09/N/HS3/02190. Głównym założeniem projektu było dostarczenie pogłębionej wiedzy na temat malarstwa materii w Polsce. Jest to nurt, który stanowił ważną część rodzimej twórczości okresu odwilży oraz lat 60. i 70. XX wieku, ale sytuował się poza głównym obszarem zainteresowań badaczy. Celem opracowania było przywrócenie świadomości historii sztuki wielu ważnych prac, które często nie przekraczając „murów” muzealnych magazynów pozostawały poza oglądem tak odbiorców, jak i badaczy, a co za tym idzie - nie stały się przedmiotem bliższej refleksji. Nadto, opracowanie powstało z intencją dookreślenia znaczenia terminu „malarstwo materii”, który funkcjonował dotąd w rodzimej historii sztuki, ale którego zakres i znaczenie pozostawały nieostre.

W polskiej historii sztuki¹ prace tworzone przy użyciu nietradycyjnych materii interpretowano głównie jako przykład otwarcia się artystów na inspiracje ze sztuki zachodniej oraz wyraz tendencji wiodących ku porzuceniu obrazu. Badacze akcentowali m.in. reliefowy charakter obiektów i ich oddziaływanie za sprawą fakturowych właściwości płaszczyzny² czy specyfiki użytych materii - włączanych do obrazu wprost z otoczenia, często zdegradowanych³ i niosących wartości skojarzeniowe⁴. Prace te funkcjonowały dotąd na marginesie głównego nurtu zainteresowań badaczy. Główną przyczyną takiego stanu rzeczy było ujmowanie ich za pomocą kategorii nieprzystających do ich wizualności, bądź traktowanie ich fragmentarycznie - z uwzględnieniem jedynie wybranych aspektów.

W ramach projektu autorka niniejszego opracowania przeprowadziła kwerendy w 14 instytucjach na terenie kraju (Muzeum Narodowe w: Warszawie, Krakowie, Wrocławiu, Poznaniu, Gdańsku, Szczecinie, Kielcach; Muzeum Sztuki w Łodzi, Muzeum Lubelskie w Lublinie, Muzeum Okręgowe im. L. Wyczółkowskiego w Bydgoszczy, Muzeum Okręgowe w Toruniu, Muzeum Ziemi Chełmskiej im. W. Ambroziewicza w Chełmie, Muzeum Jacka Malczewskiego w Radomiu oraz Galeria Labirynt w Lublinie), gdzie udało się zlokalizować ponad 300 obiektów z lat 1958-1970, powstałych w wyniku komplikowania tradycyjnego tworzywa malarskiego (farby) lub całkowitego zastąpienia go materiałami nietradycyjnymi.

W wyniku przeprowadzonych kwerend wyodrębniona została obszerna grupa prac, która - ze względu na rozbieżność z przyjętym w ramach konsensusu paradygmatem sztuki

¹ Zob. m.in.: J. Bogucki, *Sztuka Polski Ludowej*, Warszawa 1983; A. Wojciechowski, *Młode malarstwo polskie 1944-1975*, Wrocław 1983; A. Kępińska, *Nowa sztuka. Sztuka polska w latach 1945-1978*, Warszawa 1981; B. Kowalska, *Polska awangarda malarska. Szanse i mity. 1945-1970*, Warszawa 1988.

² M. Hussakowska, M. Sobieraj, *Sztuka po roku 1945. Krótki zarys ważniejszych faktów*, Kraków 1977, s. 15-16; A. Kępińska, op. cit., s. 51.

³ A. Kępińska, op. cit., s. 52.

⁴ Zob. m.in. opisy prac Z. Beksińskiego (J. Bogucki, op. cit., s. 127), malarzy krakowskich (A. Kępińska, op. cit., s. 59), L. Kunki (B. Kowalska, op. cit., s. 111), B. Kierzkowskiego (A. Wojciechowski, op. cit., s. 82, P. Majewski, *Malarstwo materii w Polsce jako formuła „nowoczesności”*, Lublin 2006, s. 165).

WSTĘP

„nowoczesnej”⁵ oraz niewystarczający charakter kategorii stosowanych do opisu sztuki tamtego okresu - pozostawała dotąd na marginesie i nie stała się przedmiotem pogłębionego oglądu. Przeprowadzone analizy pozwoliły na sformułowanie wniosku, że prace powstające przy użyciu nietradycyjnych materii, mimo iż tworzone w różny sposób, dają się ująć łącznie, w oparciu o jasne kryterium definiujące. Mianowicie wszystkie analizowane obiekty komponowane były z materii pozaobrazowych w odniesieniu do płaszczyzny, przez co zasadne okazuje się być określenie ich mianem „obrazów z materii”. Tworzący je artyści działali w ramach wypracowanych formuł nie jedynie (jak akcentowano w literaturze⁶) od ok. 1956 do 1961 roku z szczytowym momentem rozwoju przypadającym na lata 1959-60, ale często kontynuowali te działania także w latach 60. czy nawet 70. XX wieku.

Malarstwo materii, które dotychczas traktowane było m.in. jedynie jako etap w rozwoju polskiej sztuki wiodący do porzucenia obrazu w proponowanym ujęciu okazało się być formułą, która stanowiła przykład poszukiwania dla niego nowych dróg, poszerzenia jego języka. Tendencja ta – choć mniej progresywna niż zjawiska akcentowane na gruncie historii sztuki (jak np. działania w przestrzeni, praktyki konceptualne czy nowomediálne) – okazały się być jednak nie mniej wartościowe, co wykazały przeprowadzone analizy prac⁷.

W katalogu przyjęto układ alfabetyczny: obiekty uporządkowano według nazwisk artystów - autorów prac, a w obrębie danego nazwiska zastosowano układ chronologiczny. Karta dotycząca każdego z obiektów uwzględnia:

- 1/ dane inwentarzowe (autor, tytuł, rok powstania, wymiary, technikę⁸/tworzywo/, nazwę instytucji, w której zbiorach znajduje się obiekt oraz numer inwentarzowy przypisany w ramach zbiorów tejże instytucji) opracowane na podstawie kart inwentaryzacyjnych obiektów;
- 2/ opis sporządzony przez autorkę opracowania;

⁵ A. Markowska określa abstrakcję *informel* mianem paradygmatu twórczości przyjętego w ramach konsensusu między artystami i władzą. Artystów interesować miał on ze względu na możliwość odzyskania wolności twórczej po traumie socrealizmu; władza z kolei dostrzec miała szansę na uczynienie ze sztuki swojej wizytówki. W efekcie jako formułę „nowoczesności” przyjęto właśnie abstrakcję *informel*, zasadzającą się na idei autonomii sztuki, kulcie artysty i jego subiektywnej wizji. Przyjęty wzorzec plastyki utrwalał znaczenie tradycyjnych mediów (z malarstwem na czele), istotnym elementem czynił racjonalizację i postępowość oraz wynikającą z afirmatywnego podejścia do wartości kultury, doświadczaną w kontakcie z dziełem, przyjemność estetyczną. Zob.: A. Markowska, *Dwa przełomy. Sztuka polska po 1955 i 1989 roku*, Wydawnictwo Naukowe UMK 2012.

⁶ B. Kowalska, op. cit., s. 109; P. Majewski, op. cit., s. 71-72.

⁷ Zob. Jankowska-Andrzejewska M., *Malarstwo materii w Polsce – na marginesach odwilżowej „nowoczesności”* [w:] „Artium Quaestiones”, nr XVII (w przygotowaniu).

⁸ Autorka opracowania przyjęła zasadę, że w przypadkach gdy karta inwentaryzacyjna danego obiektu nie zawierała informacji na temat techniki, w katalogu stosowano określenie „technika własna”.

WSTĘP

3/ fotografie (uwzględniające widok ogólny/fragmenty/detale) sporządzone przez autorkę opracowania, bądź udostępnione przez daną instytucję (informacje na temat autorów zdjęć zostały podane w formie skrótów - legenda poniżej).

Niniejsze opracowanie powstało wyłącznie w celach naukowych, a autorka dołożyła wszelkich starań, by uzyskać zgodę właścicieli poszczególnych dzieł na wykorzystanie ich reprodukcji. Osoby, których nie udało się ustalić, proszone są o kontakt z autorką. W przypadkach, gdy nie wyrażono stosownych zgód, karty nie uwzględniają fotografii obiektów. Równocześnie autorka pragnie podziękować wszystkim wymienionym wyżej instytucjom za możliwość przeprowadzenia kwerend oraz wyrażenie zgody na wykorzystanie zdjęć dokumentacyjnych bądź nieodpłatne udostępnienie reprodukcji cyfrowych, w szczególności: Muzeum Okręgowemu im. L. Wyczółkowskiego w Bydgoszczy, Muzeum Narodowemu w Gdańsku, Muzeum Lubelskiemu w Lublinie, Muzeum Sztuki w Łodzi.

Autorzy fotografii – wykaz skrótów:

MJA – Maria Jankowska-Andrzejewska

ML - P. Maciuk – pracownia fotograficzna Muzeum Lubelskiego w Lublinie, Piotr Maciuk

MNG – pracownia fotograficzna Muzeum Narodowego w Gdańsku

MNWr - A. Podstawka – pracownia fotograficzna Muzeum Narodowego we Wrocławiu, Arkadiusz Podstawka

MOB - W. Woźniak – pracownia fotograficzna Muzeum Okręgowego w Bydgoszczy im. L. Wyczółkowskiego, Wojciech Woźniak

MSL – pracownia fotograficzna Muzeum Sztuki w Łodzi

MZCH - G. Zabłocki - pracownia fotograficzna Muzeum Ziemi Chełmskiej im. W. Ambroziewicza w Chełmie, Grzegorz Zabłocki